

PRENATAL PSYCHOLOGY ASPECT OF PARENTING

Savchenko Yuriy, PhD, Associate Professor, Deputy Director of the Pedagogical Institute of Borys Grinchenko Kyiv University, Shamo str. 18/2, 02154 Kyiv, Ukraine, y.savchenko@kubg.edu.ua

The article discloses the modern womanhood readiness aspects to maternity. The author defines that women ready for maternity have got a sympathetic mother image that perceives and promotes the child's development and education, sharing her self-worthiness. The article gives the men and women's psychological characteristics analysis during the pregnancy according to the pregnancy dividing into the major trimester based on physiological views. Pregnant women have differences in behavior and attitude. Some of them change their image completely, when others remain unchanged in their character and behavior. Every woman becomes a mother, in her own way but with the extremes exception that is common for mothers to have their special psychology, which changes every month. The article emphasizes the main modern pregnant women's motives that mainly depend on the women's personal attitudes and social norms, which are determined by cultural and historical time when they live. The motivational background experiences varieties of pregnancy are selected for manifestation the fact that for most women pregnancy is not only conscious desire, the essential spiritual meaning of maternity, but also in major sense as the neediness of conformity to social requirements. The proposed program for pregnant women's psychological preparation to childbirth «Happy mother – happy baby», to form a conscious positive perception of maternity and implementation of educational and health issues solving.

This program is aimed to raise maternity feelings by the means of forming spiritual connection between mother and child inside her; awareness of life plots and work with pregnant woman's personal meanings and values; the psychological correction of the women's emotional states, relieving stress and creating a comfortable environment during pregnancy on the emotional, psychophysical and psychophysiological level.

Key words: *childbirth; maternity; paternity; pregnancy; prenatal development; relaxation.*

Стаття надійшла до редакції 05.05.2016

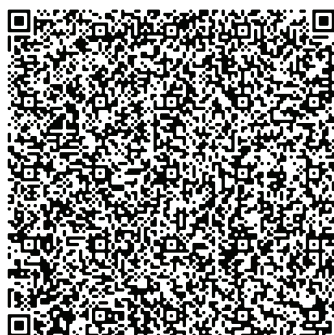
Прийнято до друку 26.05.2016

УДК 159.942

Анна Теплюк

ORCID iD 0000-0002-5842-0820

кандидат психологічних наук,
викладач кафедри педагогіки та психології
Педагогічного інституту,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
бул. І. Шамо 18/2, 02154 м. Київ, Україна
a.tepluk@kubg.edu.ua

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДОВІЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У даній статті презентовано авторську програму розвитку довірливої поведінки дітей старшого дошкільного віку шляхом оптимізації їхніх емоційних переживань та батьківсько-дитячих стосунків. Складовими програми є методологічний, практичний, діагностичний блоки. До методологічного блоку входить мета, методологічні підходи, принципи, завдання програми. Практичний блок описує зміст, форми, методи і процедури програми розвитку довірливої поведінки дітей старшого дошкільного віку. Діагностичний блок містить процедуру, зміст, методи і прийоми оцінювання результатів реалізації цієї програми. Запропоновано тематику комплексних занять з означеної програми.

Ключові слова: *довірлива поведінка дошкільника, довірливість емоційної регуляції дошкільника, батьківсько-дитячі стосунки.*

Вступ. Сучасна система освіти ґрунтується на засадах гуманно-особистісного підходу і потребує дослідження низки психолого-педагогічних проблем, серед яких вагоме місце належить вивченню проблеми волі та її розвитку у дітей дошкільного віку. Для розуміння природи і генези вольових

явищ, можливостей їх прогнозування в розвитку постає необхідність дослідження таких явищ на ранніх стадіях онтогенезу людини, зокрема в дошкільному віці. Особливе місце в цьому процесі належить розвитку довільної поведінки дитини старшого дошкільного віку як стрижня її особистісного зростання.

Важливого значення для розвитку довільної поведінки дітей старшого дошкільного віку відводять батькам та іншим найближчим авторитетним людям дитини. Діти наслідують батьківську форму поведінки у сім'ї, підсвідомі реакції, різноманітні позитивні чи негативні емоції, значущі особливості подружніх стосунків. Ставлення батьків до дитини та стилю сімейного виховання у формуванні особливостей психіки та поведінки дошкільника підкреслювалося в дослідженнях О. М. Байєр (Байєр О. М., 2005), А. М. Казьмина (Казьмин А. М., Коновко Н. А., Сальникова О. Г., Тупицина Е. К., Федина Е. В., 2014), О. Л. Кононко (Кононко О. Л., 2003), В. У. Кузьменко (Кузьменко В. У., 2005), Т. О. Піроженко (Піроженко Т. О., Хартман О. Ю., 2014) та інших.

Підставою для розробки даної програми стали результати вивчення рівня сформованості довільної поведінки дітей старшого дошкільного віку на базі дошкільного навчального закладу (ясла-садок) комбінованого типу «Лісова казка» м. Бровари Київської області та дошкільних навчальних закладів м. Глухова Сумської області – дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) «Чебурашка», дошкільний навчальний заклад (центр розвитку дитини) «Світлячок». Дослідно-експериментальною роботою було охоплено 100 повних родин, які склалися з 200 дорослих обох статей і 100 дітей. Якісний та кількісний аналізи показали, що у більшості старших дошкільників наявний середній рівень розвитку довільної поведінки старших дошкільників (54 %) та низький рівень (34 %) який потребував корекційної роботи.

Мета статті – висвітлення змісту авторської програми розвитку довільної поведінки дітей старшого дошкільного віку.

Принципи організації програми розвитку довільної поведінки старших дошкільників. Під час визначення цілей та завдань нашої роботи з дітьми, а також добірки конкретних методів ми виходили з основних принципів розвитку, розроблених на основі вчення про закономірності й рушійні сили психічного розвитку дитини у працях Л. Виготського, Л. Божович, Д. Ельконіна, О. Запорожця, Г. Костюка, О. Леонтьєва та ін.

По-перше, це принцип нормативності розвитку, який передбачає існування певної «вікової норми» розвитку, своєрідного вікового еталону.

По-друге, принцип системності розвитку. Його реалізація в роботі забезпечує спрямованість на усунення причин і джерел відхилення. Оскільки розви-

ток довільної поведінки відбувається здебільшого у процесі взаємин дитини з батьками, то наша робота була спрямована на гармонізацію цих взаємин.

По-третє, діяльнісний принцип, який визначає вибір засобів та конкретних методів впливу на дітей і дорослих.

По-четверте, принцип активного залучення батьків та інших значущих осіб в оточенні дитини до реалізації завдань розвивальної роботи. Система стосунків дошкільника з близькими дорослими, особливості спілкування, способи і форми взаємодії є важливим компонентом соціальної ситуації розвитку дитини, багато в чому визначають зону її найближчого розвитку.

Умови організації програми розвитку довільної поведінки старших дошкільників. Нормативні показники розвитку волі досягаються за умови цілеспрямованої психолого-педагогічної роботи з дітьми; формування цілеспрямованості, усвідомленості, опосередкованості дій дитини досягається окремими завданнями; для розвитку цілеспрямованості зусилля слід спрямовувати насамперед на необхідність виконувати інструкції дорослого, після чого – на самостійну постановку цілей та їх досягнення.

Зміст і процедура реалізації програми розвитку довільної поведінки дітей старшого дошкільного віку. Підставою для розробки даної програми слугували отримані дані під час спостереження і бесіди з дітьми, а також результати таких досліджень, як: методики Р. Жилия, Квітки восьмицвітки, методики вивчення індивідуальних особливостей розвитку вольової поведінки старших дошкільників (за схемою Л. Соловйової, «PARI» і «Тесту-опитувальника батьківського ставлення», модифікованої анкети для батьків О. Байєр, в яких відображено уявлення дітей та позиції батьків у системі батьківсько-дитячих стосунків. Зміст даної програми представлений на Рис. 1.

Дана програма складається з 17 комплексних, розвивальних занять з елементами тренінгової роботи для батьків. Комплексні заняття корекції і розвитку особистості дошкільника побудовані з урахуванням єдності розумового і емоційного (когнітивного і афективного), зовнішнього і внутрішнього компонентів психічного розвитку дитини. Тематика даних занять представлено в Таблиці 1.

Технологічний інваріант полягав у тому, що матеріал було побудовано на основі психологічних закономірностей розвитку, становлення свідомості дитини.

Заняття передбачали творче самовираження дітей і батьків. Діти поступово відкривались і поетапно засвоювали засоби самовираження через гру, казки, живопис і починали використовувати їх, створюючи свої власні маленькі шедеври. Розвиток здібностей відбувся через формування понять на основі змістових узагальнень. Запам'ятовувати все не вимагалось, було важливо, щоб кожна дити-

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ БЛОК			
Мета: оптимізація емоційних переживань і довільної поведінки старших дошкільників та батьківсько-дитячих стосунків в умовах сім'ї			
Методологічні підходи: особистісно-орієнтований, системно діяльнісний, функціональний			
Принципи: нормативності розвитку, системності розвитку, діяльнісний, активного залучення батьків та інших значущих осіб в оточенні дитини до розвивальної роботи			
Завдання: ознайомлення батьків із мінімумом потрібних знань про емоційні переживання і довільну поведінку дітей дошкільного віку та умови їхнього розвитку у системі батьківсько-дитячої взаємодії; ознайомлення батьків з ефективними методиками розвитку довільної поведінки дошкільника; активізація виховного потенціалу сім'ї шляхом включення обох батьків у процес виховання власної дитини; впровадження у практику сімейного виховання спільних – батька і матері – підходів до виховання відповідної, самостійної, емоційно благополучної дитини.			
ПРАКТИЧНИЙ БЛОК			
Процедура	Зміст	Форми	Методи і прийоми
Реалізація програми розвитку довільної поведінки дітей дошкільного віку.	<ul style="list-style-type: none"> – розширення можливостей розуміння батьками своєї дитини; – підвищення рефлексії батьків у взаємовідносинах з дитиною; – вироблення нових навичок взаємодії з дитиною; – активізація комунікації в сім'ї. 	Індивідуальні, групові.	<ul style="list-style-type: none"> – бесіда; – смислові діалоги; – ігрова терапія; – імаготерапія (терапія образами); – арттерапія; Психогімнастика.
ДІАГНОСТИЧНИЙ БЛОК			
Процедура	Зміст	Форми роботи	Методи і прийоми
<ul style="list-style-type: none"> – діагностика емоційних станів дитини; – діагностика довільності поведінкових проявів старших. 	<ul style="list-style-type: none"> – малюнковий тест «Малюнок сім'ї» (Т. Хоментаскас); – методика «Квітка-Восьмицвітка» (С. Велієва); – проєктивна методика дослідження особистості Р. Жилія; – методика вивчення індивідуальних особливостей. 	Індивідуальні, групові.	<ul style="list-style-type: none"> – методи математичної статистики; – якісний аналіз.
<ul style="list-style-type: none"> – дошкільників; – діагностика міжособистісних стосунків у сім'ї. 	<ul style="list-style-type: none"> – розвитку вольової поведінки старших дошкільників (Л. Соловйова); – методика PARI Е. Шефер і Р. Белл, адаптована Т.Нещерет; – тест-опитувальник батьківського ставлення (Г. Варга, В. Столін); – модифікована анкета для батьків О. Байєр. 		

Рис. 1. Програма розвитку довільної поведінки дітей старшого дошкільного віку

на могла вибрати те, що її цікавить, близьке їй, щоб вона змогла знайти себе.

Висновки. Отже, організація розвивального середовища у процесі впровадження програми засобів ефективного впливу на емоційні переживання дітей старшого дошкільного віку під час їхньої взаємодії з дорослими дала змогу посилити оптимізацію міжособистісних стосунків дитини з дорослими, що сприяло розвитку довільної поведінки дитини.

Завдяки постійній стимуляції інтересу до спільної діяльності з дорослими і здійснювався не тільки

процес становлення емоційного компонента, а й відбувалося набуття дитиною відповідних знань (когнітивний компонент), та вмій поєднувати емоції з дією (поведінковий компонент), що сприяло гармонійному розвитку довільної поведінки.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів означеної проблеми. Перспективи подальших досліджень вбачаються у вивченні впливу самооцінки дитини на формування довільної поведінки в умовах сім'ї і можливості психолого-педагогічно впливу на ці процеси.

Таблиця 1.

Тематика комплексних занять з означеної програми

№ з/п	Тема заняття	Мета заняття	Час проведення
1	«Світ дитячий і світ дорослий».	Розширити уявлення батьків про відмінності між світом дитини і дорослого, що простежується в особливостях сприйняття, емоційних переживань, мотивації поведінки. Набуття навичок аналізу причин поведінки дитини, виходячи з позиції дитини.	Вересень
2	«Знайомство з собою».	Привернути увагу дітей до власної особистості, формувати адекватне уявлення про образ тіла, розвивати почуття індивідуальності, власної значущості, самоповаги. Вчити зв'язно, послідовно висловлювати свої думки.	Вересень
3	«Подорож до себе».	Продовжити знайомство з власним «Я», розвивати почуття своєї значущості, самоцінності, індивідуальності, творчі здібності, мислення, комунікативні навички.	Вересень
4	«Мова прийняття» і «мова неприйняття».	Ознайомити батьків з поняттями «прийняття» дитини, особливостями приймаючої і не приймаючої поведінки батьків. Визначення «мови прийняття» і «мови неприйняття».	Жовтень
5	«Острів мого Я».	Продовжити знайомство зі своїм «Я». Вчити розуміти і відчувати свій внутрішній світ, своє ставлення до себе і до оточуючих людей: вміти радіти з того, що ти такий, яким ти є. Розвивати уяву, творчість, зв'язне мовлення. Виховувати повагу один до одного.	Жовтень
6	«Стежинкою добра».	Продовжити вчити відчувати і розуміти свій внутрішній світ, своє ставлення до себе і до оточуючих. Виховувати добрі почуття, взаємоповагу. Розвивати механізми децентрації, емпатію, уяву, мислення, зв'язне мовлення.	Жовтень
7	«Проблеми дітей та батьків. Активне слухання як спосіб вирішення проблем дітей».	Пояснити відмінність проблем батьків і проблем дітей; познайомити з цілями і прийомами активного слухання, розвинути навички активного слухання.	Листопад
8	«Посмішка нас зігріває».	Дати дітям знання про настрій веселий, сердитий, здивований, ображений, сумний. Розвивати спостережливість, вміння коригувати свою поведінку. Продовжувати вчити дітей краще розуміти себе, отримувати задоволення в суспільних відносинах. Виховувати любов і взаємоповагу до оточуючих, почуття безпеки.	Листопад
9	«Спільне з дітьми заняття».	Визначити «вузькі зони» взаємодії батьків та дітей, створити ситуації взаємної дії та співпраці. Ознайомити батьків з дітьми (опис батьків «очима» дітей).	Грудень
10	«Разом нам не буває сумно».	Спонукаати дітей до моральних переживань щодо оточуючих. Продовжити роботу з усвідомлення гами вміння виявляти добрі почуття. Створювати психологічну атмосферу комфортності, захищеності. Удосконалювати навички інтерактивного спілкування. Розвивати мислення, фантазію, творчість, уміння правильно висловлювати свої думки.	Грудень
11	«Подорож до країни внутрішнього Я».	Продовжувати розвивати у дитини рефлексивні навички, відчувати і усвідомлювати свій внутрішній світ, почуття індивідуальності. Виявити особливості самооцінки, провести вправи, спрямовані на корекцію заниженої самооцінки. Удосконалювати комунікативні навички, уміти розуміти іншого, здатність відчувати теплі почуття стосовно до інших, повагу до них. Розвивати уяву, творчість, зв'язне мовлення.	Грудень
12	«Проблеми батьків».	Навчити батьків різних способів ефективної комунікації для розширення проблем, які можуть виникнути у батьків з дітьми.	Січень
13	«Сходінка терплячості».	Продовжувати формувати в дітей почуття любові, добра, поваги до оточуючих, позитивну самооцінку. Розвивати обережне, дбайливе, доброзичливе ставлення до інших людей. Вчити розуміти цінності свого життя і чужого, відповідальності за збереження життя. Вчити зв'язно, послідовно висловлювати свої думки, розвивати уяву, творчість, відчуття схвалення та розуміння, поваги до себе та до інших.	Січень
14	«Конфлікти».	Визначити способи вирішення конфліктних ситуацій, знайомство з 6 кроками безпрограшного методу розв'язання конфліктів (за Т. Гордоном).	Січень
15	«Заохочення і покарання».	Ознайомити батьків з принципами використання заохочення та покарання.	Лютий
16	«Важкий випадок».	Підвищення компетентності батьків в вирішенні труднощів під час спілкування з дитиною, усвідомлення особистісних проблем, блокуючи розуміння характеру взаємодії з іншими людьми.	Лютий

Література

1. **Байєр О. М.** Розвиток психічної саморегуляції старших дошкільників у різних видах доступної дитині довільної активності / О. М. Байєр // Социальные технологии: актуальные проблемы теории и практики: Межд. межвуз. сб. науч. работ. – К.– Запорожье – Одесса: КНУ им. Т. Шевченко, ОНУ им. И. И. Мечникова, ЗНУ, ГУ «ЗИГМУ», 2005. – Вып. 26. – 20 с.
2. **Казьмин А. М.** Шкала эмоционального неблагополучия и атипичного поведения дошкольников / А. М. Казьмин, Н. А. Коновко, О. Г. Сальникова, Е. К. Тупицина, Е. В. Федина [Электронный ресурс] // Клиническая и специальная психология, 2014. – Том 3. – № 3. – Режим доступа: http://psyjournals.ru/psyclin/2014/n3/Kazmin_et_al_1.shtml, DOI: <http://dx.doi.org/10.17759/cpse>.
3. **Кононко О. Л.** Активність як провідна характеристика особистісного становлення дошкільника / Олена Леонтіївна Кононко // Теорет.-метод. проблеми виховання дітей та учн. молоді: зб. наук. праць. / Ін-т проблем виховання АПН України. – Київ; Житомир, 2003. – Вип. 5, кн. 1. – 29 с.
4. **Кузьменко В. У.** Розвиток індивідуальності дитини 3–7 років: монографія / В. У. Кузьменко. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. – 354 с.
5. **Піроженко Т. О.** Виховуємо дитину – зростаємо як батьки: навч.-метод. посіб. / Т. О. Піроженко, О. Ю. Хартман. – Тернопіль: Мандрівець, 2014. – 168 с.

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОИЗВОЛЬНОГО ПОВЕДЕНИЯ У ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Теплюк Анна, кандидат психологических наук, преподаватель кафедры педагогики и психологии Педагогического института, Киевский университет имени Бориса Гринченка, бул. И. Шамо 18/2, 02154 г. Киев, Украина, a.tepliuk@kubg.edu.ua

В данной статье представлено авторскую программу развития произвольного поведения детей старшего дошкольного возраста путем оптимизации их эмоциональных переживаний и родительно-детских отношений. Составляющими программы является методологический, практический, диагностический блоки. К методологического блока входит цель, методологические подходы, принципы, задачи программы. Практический блок описывает содержание, формы, методы и приемы программы произвольного поведения детей старшего дошкольного возраста. Диагностический блок содержит процедуру, содержание, методы и приемы оценки результатов реализации этой программы. Предложено тематику комплексных занятий по указанной программы.

Ключевые слова: произвольное поведение дошкольника; произвольность эмоциональной регуляции дошкольника; родительно-детские отношения.

FEATURES OF ARBITRARY BEHAVIOR IN PRESCHOOL CHILDREN

Tepliuk Anna, PhD, Lecturer of the Department of Pedagogy and Psychology of Pedagogical Institute, Borys Grinchenko Kyiv University, Shamo Str. 18/2, 02154 Kyiv, Ukraine, a.tepliuk@kubg.edu.ua

In this article the author presented the program of development of arbitrary behavior of preschool children by optimizing their emotional experiences and parent-child relationships. The components of the program are methodological, practical, diagnostic blocks. By methodological unit is objective, methodical approaches, principles and objectives. Practical unit describes the contents, forms, methods and techniques of application of arbitrary behavior of children under school age. The diagnostic block contains the procedure, content, methods and techniques for measuring the results of this program. The main objective of this program was to: review the parents of minimum required knowledge of emotional distress, arbitrary behavior of preschool children and their conditions of system parent-child interaction; familiarize parents with effective methods of arbitrary behavior of preschoolers; intensification of the educational potential of family by including both parents in the upbringing of their own children; implementation in practice of family education together - father and mother - appropriate approaches to education, independent, emotionally happy child.

A complex subject classes the designated program. Subjects consisted of 17 complex, developmental classes with elements of training for parents. Complete correction classes and personal development preschooler constructed on the basis of unity of mental and emotional (affective and cognitive), internal and external components of the mental development of children.

Key words: arbitrary behavior preschooler; arbitrariness of emotional regulation preschooler; parent-child relationship.